

самої людини, то вона досягає в своєму розвитку лише ідентифікаційного рівня, під яким розуміється сформованість Я-концепції, початок професійного самовизначення, здатність до аналізу своїх емоційних станів. При створенні умов для розвитку особистісної рефлексії у підлітків формується стійкий ідентифікаційний рівень з наявністю елементів смислового рівня (що характеризується прийняттям себе, наявністю часової перспективи, свідомою побудовою системи цінностей) та орієнтацією на екзистенційний рівень (що полягає в осмисленні граничних філософських категорій) [3, с.9].

Особистісна рефлексія, як механізм конструктивної самореалізації та саморозвитку, спрямована на подолання конфліктних і проблемних ситуацій індивіда. Її функція пов'язана із забезпеченням «Я-включеності» суб'єкта в процес осмислення самого себе, що виявляється в певній особистісній позиції. Особистісна позиція - це сукупність ставлень індивіда до самого себе, до власних дій і до поведінки в цілому. Для підлітків характерна репродуктивна і продуктивна особистісна позиція. Перша пов'язана з готовністю реалізувати звичні форми поведінки (репродуктивне ставлення), друга визначає готовність індивіда до перетворень у самому собі та у власному житті і характеризує відповідно конструктивне чи творче ставлення до себе [1, с.10].

Залежно від спрямованості в осмисленні та переосмисленні особистісних змістів, у підлітка формуються різні види особистісної рефлексії:

- ретроспективний вид особистісної рефлексії (осмислення і переосмислення минулого образу «Я»);
- ситуативний вид особистісної рефлексії (осмислення і переосмислення реального «Я»);
- перспективний вид особистісної рефлексії (осмислення і переосмислення майбутнього «Я») [2, с.73].

Варто зазначити, що провідним критерієм існування особистісної рефлексії є «рефлексивний аналіз», який приводить індивіда до нових знань про самого себе як суб'єкта життєдіяльності та дозволяє виявити три рівні розвитку саморефлексії: фіксований, занижений і збалансований. Найбільш ефективним у самопізнанні, самоствердженні та саморозвитку особистості підлітка є збалансований рівень. Він характеризується тим, що рефлексивний аналіз власного «Я» помірний, стабільний, узгоджений. Осмислення і переосмислення особистісних характеристик у самого себе відбувається в ретроспективі, перспективі і в теперішніх безпосередніх ситуаціях. Актуалізовані висловлювання про власне «Я» характеризуються помірним обсягом залучення їх у загальну мовленнєву продукцію; організованістю; розгорнутістю, виконуючи при цьому різні функції: самооцінок, мотивувань, самовизначень, проблематизацій. Самоаналіз приводить до нових знань про власну особистість, сприяючи її самоствердженню, самовдосконаленню в теперішньому та саморозвитку в перспективі [2, с.70].

Отже, особистісна рефлексія підлітка як важливе вікове новоутворення є специфічним проявом його самоактивності, метою якого є осмислення власної особистості засобами рефлексивного аналізу, внаслідок чого актуалізується рефлексивна позиція у структурі внутрішньої позиції дорослого. Це прояв самоактивності особистості, який постає як процес самодослідження, в якому виявляються когнітивні та емоційно-оцінні складові, що забезпечують саморозвиток особистості через використання сукупності прийомів самопізнання та саморозуміння.

ЛІТЕРАТУРА

1. Виногородський А. М. Розвиток особистісної рефлексії підлітків (на матеріалі сприйняття музики): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07 «Педагогіка та вікова психологія» / А. М. Виногородський. – К., 1999. – 20 с.
2. Долженко В.В. Психологічний зміст особистісної рефлексії у психології / В.В. Долженко // Актуальні проблеми психології: Проблеми психології творчості: Збірник наукових праць / За ред. В.О. Моляко. – Т.12. – Вип.6. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2009. – 352 с.
3. Линецкий Ю.Л. Развитие личностной рефлексии в подростковом возрасте : автореф. дис. ... канд. психол. наук / Ю.Л. Линецкий; [Психол. ин-т РАО]. - М., 2004. – 22 с.

Крижановська А.

Науковий керівник – доц. Свідерська Г. М.

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ РЕЛІГІЙНОСТІ ЮНАКІВ І ДІВЧАТ СТУДЕНТСЬКОГО ВІКУ

Постановка наукової проблеми. На сучасному етапі розвитку суспільства проблема релігійно-морального виховання молоді в Україні є досить важливою з огляду на зростання деградаційних тенденцій у формуванні молодого покоління (як-от, всюдозволеності, розбещеності, негативної зміни цінностей та пріоритетів, неповаги до батьків та педагогів, відсутності будь-яких позитивних авторитетів, зростання злочинності тощо). У вищесказаному контексті важливим є вивчення релігійності, яка є однією із складових елементів релігійної свідомості людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській та зарубіжній науці проблему релігійності в її психологічних вимірах розглядають М. Боришевський, Ф. Василюк, О. Войнівська, Н.Гаврілова, В.Гараджа, Ч. Глок, Р. Грановська, А.Колодний, О.Крупська, В. Лубський, О. Любченко, В. Москалець, Г.Олпорт, М.Парашевін, М. Пірен, О. Предко, М. Савчин, А. Сафронов, Л.Филипович, О.Яремко та ін.

Досить перспективним для з'ясування психологічних особливостей релігійності є студентство як вікова та суспільна категорія. Як відомо, розвиток релігійної свідомості найбільш активно відбувається саме в

юнацькому віці. У цей період хлопці й дівчата формують цілісний образ власного „Я”, з’ясовують для себе пріоритетні цінності, визначають свою належність до тих чи інших релігійних течій, остаточно створюють певний образ Бога та ставлення до нього, враховуючи його абстрактність, нематеріальність (В. Лубський, О. Предко, Д. Мельников, В. Москалець, О. Вишневський, С. Прежина, П. Бенсон, Б. Спілка).

Зважаючи на актуальність заявленої проблеми, **метою** нашого дослідження є виділення гендерних відмінностей релігійності юнаків і дівчат студентського віку.

Виклад основного матеріалу. Згідно із сучасними релігієзнавчими тлумаченнями, релігійність, передусім, є «конкретизацією зв’язку з трансцендентним, надприродним», вона «має психічну сутність і реалізується в свідомості індивідів, але водночас виходить своїм змістом за межі індивідуальної свідомості». У такий спосіб релігійність «поєднує внутрішньо-психічний і зовнішньо-символічний вияв релігії» [1].

О.О.Войнівська та О.І.Предко визначають релігійність як форму буття релігії та її суб’єктивний прояв. Це сутнісна характеристика психологічного стану особистості, що відображає її релігійне світорозуміння, релігійне світовідчуття та релігійне світоставлення [3,4], які ще називають віроповчальною, соціально-психологічною та обрядово-побутовою релігійністю [1].

Узагальнюючи різноманітні підходи до розуміння феномену релігійності, можемо визначити її, вслід за Г.М.Свідерською, як соціально-психологічну характеристику особистості, що реалізується у повсякденній поведінці та проявляється у суб’єктивному відображенні, інтерпретації та ступені засвоєння елементів певної релігії, прийнятті релігійних цінностей та смислів, особистісному ставленні до того, що людина вважає трансцендентним [5].

Згідно із дослідженням Т. Варзанової, релігійність і всі пов’язані з нею прояви виявляються значно вищими серед жіночої частини молоді порівняно з чоловічою. Така відмінність зберігається у всіх групах студентського віку: від 17 років до 23 років. Однак серед 17-річних традиційний розрив між віруючими і невіруючими юнаками та дівчатами скорочується. Це також вказує на те, що релігійність юних в наші дні формується не тільки і не стільки індивідуально і в сім’ї, де під впливом віруючих мам і бабусь до релігії долучаються в основному дівчата, скільки тотально – товариством, засобами масової інформації тощо [2].

Гендерні відмінності спостерігаються не тільки на рівні релігійності юнаків і дівчат, скільки в її характері: церковній поведінці, дотриманні обрядів, молитві, змісті віри (див. табл. 1).

Таблиця 1

Співвідношення чисельності юнаків і дівчат у різних світоглядних групах (у % від чисельності груп опитаних певної статі і віку)

Вік, статі	Релігійність		ті, що вагаються		байдужі		невіруючі	
	юнак	дівчина	юнак	дівчина	юнак	дівчина	юнак	дівчина
17 років	43	62	11	11	17	6	24	20
23 роки	33	54	7	8	16	8	38	27

Також релігійна самосвідомість та самоідентифікація притаманні більше юним, ніж молоді старшого віку (див. табл. 2).

Таблиця 2

Гендерні відмінності релігійної поведінки (відвідують церкву)

Вік	протягом року		1 раз на місяць	
	юнак	дівчина	юнак	дівчина
17 років	39,3%	50,9%	3,5%	8,6%
23 роки	37,4%	52,4%	5,5%	8,0%

Як видно з таблиці 2, відсоток дівчат, які відвідують церкву протягом року, приблизно однаковий у різних вікових групах. Відсоток юнаків, які відвідують церкву в аналогічний період, коливається на рівні 38% [2].

Дівчата більше, ніж юнаки, захоплюються Богом, зачаровуються його величчю. Вони частіше схильні вважати Богородицю порадицею, частіше звертаються до неї з надією отримати розраду та подолати тривогу, просять її заступництва у власних проблемах, а також частіше, ніж юнаки, вважають Богородицю абсолютною любов’ю.

Тобто, Діва Марія є більш «ближчою» для дівчат, а причину цього вбачаємо у тому, що вона у своєму образі синтезує риси ідеальної жінки, матері, що є більш зрозумілим для дівчат, ніж для хлопців.

Також дівчата більшою мірою схильні вважати Ісуса Христа абсолютною любов’ю. Дівчата частіше, ніж хлопці, схильні вірити беззастережно. Причиною цього, можливо, є природно вища емоційність дівчат, ніж хлопців. Порівняно з ними, у хлопців значно менше простежується захоплення Абсолютом (очевидно через прагматичність та схильність опиратися на докази, що більше притаманно хлопцям, ніж дівчатам); значно менше вони схильні приписувати образу Діви Марії рис заступниці, рідше звертаються до неї з проханням отримати впевненість у собі, у завтрашньому дні, позбутися страху чи з просьбами отримати необхідні матеріальні блага, рідше вважатимуть Богородицю порадицею, абсолютною любов’ю, а також менше оцінюють як абсолют любові Ісуса Христа, а тому рідше, ніж дівчата, звертаються у пошуку допомоги до Богородиці та Ісуса.

Юнаки більш критично ставляться до релігії, часто надмірно її критикують, і це при тому, що всі досліджувані назвали себе віруючими християнами.

Зауважимо, що гендерні відмінності в прояві цього виду емоційно - комунікативної релігійної діяльності набагато помітніші. Так, дівчатам молитовне спілкування з Богом притаманне значно більше, ніж юнакам, що відповідає їх більшій релігійності.

Підвищена жіноча релігійність обумовлена переважанням у свідомості дівчат таких якостей, як інтуїція, образність, емоційність, що робить їх більш сприйнятливими до релігії, яка розкриває піднесений світ божественних істот і явищ, священної історії, повної чудес. Юнакам більшою мірою, ніж дівчатам, властиві розумова логіка, здоровий глузд, які викликають недовіру до релігійної інформації, сприяють критичному ставленню до символів, образів, догматів релігії, що проявилось в меншій релігійності опитаних молодих чоловіків. Разом з тим, підвищену релігійність 17-річних юнаків можна пояснити саме незрілістю цих якостей чоловічої свідомості.

Значна розбіжність в даних про такі традиційно взаємопов'язані види релігійної діяльності, як відвідування церкви та індивідуальне здійснення молитви (щодня моляться 9-7 % опитаних у віці 17-23 років, а відвідують церкву хоча б щомісяця 6-7%, щотижня - лише 1,5 %), свідчить про існування внутрішньої, позацерковної релігійності, яку німецький соціолог Т. Лукман називає „невидимою” релігією. У наших умовах вона проявляється в тому, що молодь, яка виросла поза церковними традиціями, вірить у можливість особистого спілкування з Богом та отримання від нього допомоги навіть без знання „правильних” молитов, без посередництва церкви і священників.

Підводячи підсумки нашого дослідження, відмітимо, що оскільки світоглядні процеси не статичні, а перебувають під впливом різних - як зовнішніх, так і внутрішніх факторів - то варто зазначити, що вплив гендерного фактора залишається незмінним, незалежно від віку: так, юнаків удвічі більше, ніж дівчат серед тих, які „ніколи не вірили”, а дівчат - у півтора рази більше серед тих, хто „завжди вірили в Бога”.

Що стосується гендерних відмінностей релігійності юнаків і дівчат студентського віку, то дівчата в усіх деномінаціях проявляють велику активність, їх релігійність має більш емоційний характер, вони більш конформні, менше відчують сумніви, їх переконання більш консервативні, ніж релігійні переконання юнаків. Проведене нами емпіричне дослідження дозволило сформулювати наступні **висновки**:

1. Гендерні відмінності у релігійності студентської молоді виявляються у різному ставленні до Бога-Отця, Ісуса Христа, Діви Марії, різних уявленнях про їхній вигляд, їхні ролі та значення, яке вони мають у житті юнаків та дівчат.

2. Підвищені показники жіночої релігійності в порівнянні з релігійністю юнаків пояснюються переважанням у свідомості дівчат інтуїції, образності, емоційності, що робить їх більш сприйнятливими до релігії.

3. Натомість юнакам більшою мірою, ніж дівчатам, властиві розумова логіка, здоровий глузд, які викликають недовіру до релігійної інформації, сприяють критичному ставленню до символів, образів, догматів релігії, що часто-густо проявляється в меншій релігійності молодих чоловіків.

Перспективи подальших досліджень ми вбачаємо у детальному та всебічному дослідженні онтогенетичного аспекту релігійності, залежності релігійності від соціального статусу людини, її освітнього рівня тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Академічне релігієзнавство : [підручник] / за ред. А. Колодного. – К.: Світ Знань, 2000. – 862 с.
2. Варзанова Т.И. Религиозные ориентации молодежи (возрастной и гендерный аспекты проблемы) /Т.И. Варзанова // Центр социологических исследований МГУ им. М.В.Ломоносова. - М., 2009. - С. 20-26.
3. Войнівська О.О. Психологічні особливості особистісної релігійності [Текст] : автореф. дис... канд. психол. наук: 19.00.01 / Войнівська Ольга Олександрівна ; Південноукраїнський державний педагогічний ун-т ім. К.Д.Ушинського. - Одеса, 2007. - 18 с.
4. Предко О. І. Психологія релігії: Підручник / О.І. Предко. – К.: Академвидав, 2008. – 344 с.
5. Свідерська Г.М. Релігійність як аспект культури життєвого самовизначення сучасного студентства // Становлення культури життєвого самовизначення сучасної молоді: психологічна теорія і практика. Монографія [За ред.. Г.К.Радчук]. – Тернопіль: ТНПУ ім.В.Гнатюка, 2016. – С. 450-475.

Бобрик Н.

Науковий керівник – доц. Васильківська Н. А.

РОБОТА НАД ЗАГОЛОВКОМ ТЕКСТУ У 4 КЛАСІ

Протягом навчання у початковій школі учні здобувають перший досвід навчальної діяльності. Система освіти в українських школах побудована таким чином, що засвоюючи певне поняття у початкових класах, учні працюють над ним протягом наступних років навчання, розширюючи і поглиблюючи свої знання про відповідне поняття. Це чітко можна простежити і в навчальних програмах, і в підручниках для початкової школи.

Саме так проводиться і робота над мовними поняттями, зокрема із заголовком тексту. Якщо в 1-2 класах школярам просто подається загальне уявлення про те, що заголовок стоїть на початку твору, він показує, про що розповідатиметься в творі, учні будуть вчитися самі підбирати елементарні заголовки, то